

Fotografi timișoreni ai Revoluției (II)

Bringing forward new testimonies, we continue the approach we have initiated in the book referred to as “*Mass-media, Repression and Freedom*” (coordinator: Lucian-Vasile Szabo)¹, a book which was compiled and published under the care of the “*Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timișoara*” Association [“*Memorial of Revolution 16th – 22nd of December 1989, Timișoara*” Association]. Our chief objective is to introduce and tell the stories of the people behind the pictures which became, over the time, invaluable testimonies documenting the events of December 1989. Caught in vivid images, the faces and gestures of the people are more than eloquent. They give us a better understanding of both the state of mind of the city and the manner in which it gradually changed as the events evolved. As never before, the inhabitants of Timișoara have intensely *lived* each and every second of the Revolution. Without this subjective dimension, everything that happened in Timișoara during those days would seem distorted and we would be dealing with a superficial, inaccurate understanding of those events.

Key words: 1989, revolution, photos, Doina Benea, Liviu Butoi, Gheorghe-Martin Copăceanu.

Continuăm cu noi mărturii demersul început în *Mass-media, represiune și libertate* (coordonator Lucian-Vasile Szabo)², volum elaborat în cadrul Asociației Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timișoara. Ceea ce ne-am propus este să facem cunoscute poveștile și pe oamenii din spatele fotografiilor, devenite, în timp, documente extrem de importante. Surprinse în imagini, chipurile oamenilor și gesturile lor de atunci sunt elocvente. Ele permit o mai bună înțelegere a atmosferei din oraș și a felului în care ea s-a schimbat pe măsură ce evenimentele au evoluat. Momentele revoluției au fost *trăite* intens de timișoreni, ca niciodată. Fără această dimensiune subiectivă, ceea ce s-a întâmplat la Timișoara în acele zile ar apărea distorsionat, existând riscul unei înțelegeri superficiale, inadecvate.

Deși mărturiile au fost consemnate la peste 20 de ani, când, în mod firesc, detaliile nu mai sunt așa de vii, credem că se mai pot afla multe lucruri relevante. Unul dintre ele este să-i cunoaștem pe autorii imaginilor: unii au fost fotografi profesioniști, alții erau pasionați de această artă, iar alții fotografiau doar ocazional, la evenimente în familie sau în concedii.

Demersul nostru mai urmărește să atragă atenția asupra valorii excepționale nu doar a imaginilor, cele mai multe bine cunoscute, ci și a suportului lor, adică a negativelor sau a diapozitivelor, pe care ele au fost realizate. Aceste filme nu trebuie să se piardă. Păstrarea lor în condiții optime de temperatură și umiditate constituie o necesitate stringentă, fiind vorba de un tezaur documentar național.

Prof. univ. dr. Doina Benea

„În 1989 eram muzeograf la Muzeul Banatului, aveam specialitatea arheologie. A fost un an în care am făcut foarte mult teren, pentru că atunci eram pe autofinanțare. Noi plecam dimineața și ne întorceam seara, așa că despre Tökés și tot ce a fost înainte nu am avut habar.”

Sâmbătă, 16 decembrie 1989

„Sâmbăta a fost zi liberă și abia atunci am aflat că se întâmplă ceva, dar nici atunci nu am știut foarte clar.”

Duminică, 17 decembrie 1989

„Duminică am aflat mai multe, că lumea a ieșit pe stradă. Am încercat să merg spre centrul orașului și am auzit împușcături, în viața mea nu mai auzisem împușcături. Eu stăteam în Piața Dacia și am venit cu tramvaiul înspre centru. Am auzit ceva care semăna cu pac !, pac

¹ „Gutenberg Univers” Publishing House, Arad, 2010, pp. 33-43.

² Editura Gutenberg Univers, Arad, 2010, pp. 33-43.

!, dar nu foarte puternice. Oamenii din jur spuneau că sunt împuşcături. Atunci am luat un alt tramvai și m-am întors acasă. Mai târziu am fost anunțați ca a doua zi dimineață să fim neapărat la Muzeu.”

Luni, 18 decembrie 1989

„Astfel că luni am pornit pe jos din Piața Dacia și am văzut multe vitrine sparte. În centru era un șir de soldați, cu spatele la Operă. Am trecut pe lângă ei, erau înarmați, nu zâmbeau. La opt fix trebuia să fiu la serviciu, s-a făcut prezența. Toată lumea vorbea și așa am aflat mai multe lucruri. La ora patru, programul de lucru s-a terminat și am plecat spre casă.”

Marti, 19 decembrie 1989

„A doua zi dimineață, din nou la serviciu, s-a făcut prezența. Acum era o stare de tensiune mult mai mare.”

Miercuri, 20 decembrie 1989

„Miercuri a venit lumea în Piața Operei și atunci am ieșit și noi, nu ne-a mai oprit nimeni. Am vorbit între noi, colegii, să strângem tot ce vedem, dacă se va face vreo expoziție. Nu știam ce se va întâmpla.

Mai mulți au fotografiat ce au văzut, inscripții și alte lucruri, ca să rămână pentru posteritate. Au început în ziua în care au venit *gărzile patriotice* de la Craiova. Atunci m-am gândit că aș putea să fac și eu niște poze. Eu știam să fotografiez, pentru că o făceam pe șantierul arheologic, și am avut un film color diapozitiv. Am lucrat cu un aparat *Praktica*.

La un moment dat, s-a produs agitație, pentru că s-au găsit morți în cimitirul săracilor. Lumea se ducea puhoi într-acolo. Am fotografiat un cadavru, despre care se spunea că fusese ars cu țigara, dar nu cred că era adevărat. I se făcuse autopsia, pentru că se vedea că era cusut, iar picioarele erau legate cu sârmă.

Am stat o vreme cu colega mea, Camelia Crișan Matei, apoi m-am hotărât să fac niște poze și în centru. Am mers la un cunoscut care locuia în clădirea unde era restaurantul «Palace». Acesta m-a lăsat să fotografiez de la el din casă, de la geam. Am fotografiat printre două glastre, printre flori. Din cauza asta nu toate imaginile au reușit. Unele erau mișcate, unele se repetau etc. Sunt imagini de ansamblu. Am stat acolo ore în șir și am terminat un film întreg.

Asta e tot ce am făcut. În zilele acelea eram cam speriați și dezorientați. Într-o seară, de pe acoperișul Muzeului s-a tras, pentru că s-au găsit foarte multe tuburi de cartușe. Nu s-a aflat cine a fost, pentru că nu mai erau paznici. În locul lor, la poartă, au stat doi muzeografi, dar ei au spus că nu au văzut nimic.

Ulterior, am dat filmul lui Walther Konschitzky ca să-l developeze. Asta s-a întâmplat până la Anul Nou. El, parcă, tocmai venise cu ajutoare din Germania. După un timp, mi-a adus pozele color. Filmul a rămas la el. Annemarie Podlipny a și folosit vreo două în cartea ei despre Revoluție. Când s-a făcut la Muzeu prima expoziție despre Revoluție, cu diverse obiecte, inclusiv cartușe, au fost expuse și pozele mele.”

(23.09.2010)

Liviu Butoi – instrumentist de jazz

Sâmbătă, 16 decembrie 1989

„Pe vremea aceea îndrumam o trupă de tineri pasionați de jazz. Ne vedeam zilnic ca să studiem piese de jazz. Repetițiile aveau loc într-un demisol aflat lângă Liceul Loga. Printre acei tineri erau Sorin Bogdan, care cânta la contrabas, și fratele meu, Mirel, la baterie. Știam de câteva zile că se strângea un grup de oameni la Tökés. Sâmbătă dimineața Sorin mi-a spus că el crede că se întâmplă ceva mai serios acolo, pentru că a văzut mai multă lume decât în zilele

anterioare. Asta m-a făcut curios. Mai târziu am ieșit cu câinele meu, Leo, un Collie, și m-am dus la plimbare până la Maria. Am ajuns acolo pe la trei-patru după-amiaza. Am văzut mai multă lume decât mă așteptam, cam vreo 150-200 de persoane. Felul în care strigau și se manifestau era deja în două ape: nu-mi dădeam seama dacă strigau doar pentru pastor sau erau și anumite lozinci cu un caracter mai general. Atunci am simțit și eu că acolo se va întâmpla ceva. Am dus repede câinele acasă și m-am întors. A durat vreo două ore. Acolo m-am întâlnit cu Lelu Bihoi și am rămas împreună toată seara. Pe scurt, a început să se strige împotriva regimului, au venit scutierii, mașinile cu tunuri de apă, s-au produs busculade. La un moment dat, am fost strigați de profesorul Mureșan, care locuia în clădirea de pe colț, cea cu frizeria. Am urcat la el și am rămas acolo, cu Lelu, până la două noaptea, urmărind evenimentele din balcon.”

Duminică, 17 decembrie 1989

„A doua zi, pe bulevard era foarte multă lume. Probabil auziseră ce se întâmplase. Când am ajuns la Catedrală, venea fanfara dinspre Maria. Niște copii mai îndrăzneți mergeau în spatele lor, maimuțărindu-i. Aproape de Catedrală, grupul copiilor a crescut și s-au adăugat și unii mai mari. Au devenit tot mai îndrăzneți, astfel că pe ultimii muzicanți chiar au început să-i împingă din spate. Pentru un moment, am avut sentimentul că revolta din noaptea precedentă se stinsese și nu se va mai întâmpla nimic. Apoi, la Catedrală s-a format o coloană de 500-1000 de oameni, care au început să strige și s-au îndreptat spre Complexul Studențesc. M-am reîntâlnit cu Lelu și am urmat coloana până la Consiliul Județean. Acolo mi-a venit ideea că ar fi cazul să fac niște poze. Nu eram nici măcar fotograf amator. Aveam totuși un aparat de fotografiat vechi, Zeiss Ikon Box-Tengor, cu film lat. Mai am și acum acel aparat. M-am dus acasă, locuiam în apropiere, și m-am întors cu el la Consiliul Județean. Acolo lucrurile luaseră amploare, apăruse tunul cu apă și lumea începuse să se retragă spre Conti. Evenimentele erau atât de incredibile, încât nu m-am mai gândit să fac poze. Abia după vreo jumătate de oră mi-am amintit. Primele imagini au fost cu camioanele militare care parcaseră pe bulevardul dintre Podul Michelangelo și «Conti», în dreptul sălii de sport. Soldații tocmai se dădeau jos din ele. N-am putut să fac multe poze, pentru că s-a înserat. Ce s-a întâmplat mai departe se știe.”

Luni, 18 decembrie

„Luni dimineața, când lumea a ieșit, pe străzi era o atmosferă de teroare. Se știa că la morgă sunt aproape 100 de morți, circulau camioane cu soldați care aveau armele îndreptate spre oameni. O asemenea teroare am simțit doar mai târziu, când am văzut la televizor scenele cu minierii în București.

Am ieșit cu aparatul pe la nouă-zece și am făcut poze: Librăria «Eminescu» cu vitrinele sparte, se strângeau cioburile, oameni care se uitau. La «Expres» era o mașină de pompieri arsă, pe care am fotografiat-o destul de bine. Eram împreună cu un copil din clasa a V-a, căruia îi dădeam ore de muzică și cred că împreună păream destul de inofensivi. El avea o plasă de nailon. Eu mă făceam că umblu în plasă, scoteam aparatul și pozam. Am mai fotografiat și în dreptul Cafenelei «Violeta».”

Marți, 19 decembrie

„Pe la prânz, am făcut poze în Iosefin. Acolo am prins o chestie ciudată: pe podul dintre piață și ELBA era un grup de oameni care discutau. Spuneau niște lucruri ciudate: cum că, în urmă cu vreo jumătate de oră, ar fi fost împușcat un tânăr pe pod și ar fi venit câțiva și l-ar fi aruncat în Bega, ceva de genul acesta. Am fotografiat grupuri de oameni, atmosferă. Până în acest moment, făcusem deja două filme. Tot acolo am aflat că cei de la ELBA ar fi vrut să iasă în stradă, dar s-au răzgândit și au amânat pe ziua următoare.”

Miercuri, 20 decembrie

„Știind acest lucru, a doua zi dimineța, la ora nouă, eram acolo și am prins coloana de muncitori chiar atunci când ieșea. I-am urmat pe pod. O altă coloană a venit dinspre Casa Studenților, s-au întâlnit și au pornit spre gară. Eu am făcut poze destul de lejer. («Oamenii nu au reacționat când te-au văzut cu aparatul?») Nu, erau chiar bucușori. Probabil că vedeau după mine, după mutră, și cu aparatul acesta vechi... Dacă aș fi fost de *acolo*, aș fi avut un aparat mai bun (râde). Nici nu m-am gândit c-ar putea fi vreo problemă, unii chiar mă îndemneau să fac poze. N-am avut sentimentul că trebuie să mă ascund, dimpotrivă. Era un entuziasm general, molipsitor. Nu cum suntem acum, când ne uităm suspicioși unii la alții. Atunci au fost momente de fraternitate autentică.

Am ajuns în am făcut poze în

A apărut cearșaf pe care scria fotografiat. După la Consiliul am făcut cele mai aduc aminte că, trebuia să schimb jur mă ajutau. palton și sub acela puneam filmul. La

Piața Operei și continuare.

Marcu, cu un ceva, l-am aceea am ajuns Județean, acolo multe poze. Mi-atunci când filmul, cei din Aveam un scoteam și

Consiliul

Județean eram chiar în față, în primul rând, și am văzut tot felul de scene. A fost o chestie nostimă cu Eus. Apăruse Dăscălescu la balcon. La un moment dat, s-a deschis ușa de la Consiliul Județean și au fost invitați la discuții niște reprezentanți ai mulțimii. Întâmplător, Eus era în dreptul ușii și s-a dus împreună cu ceilalți. După Revoluție a devenit președinte al Camerei de Comerț din Timișoara. Am făcut poze acolo până s-a lăsat întunericul.”

Joi, 21 decembrie

„Joi am fotografiat prin oraș ceea ce mi se părea mai interesant. De exemplu, lângă Catedrală era un chioșc, unde apăruse o pancartă pe care scria: «Când o face plopul pere și răchita micșunele».”

Vineri, 22 decembrie

„Singura dată când am avut probleme a fost, cred, în 22, în apropiere de actuala Librărie «Humanitas». Acolo era un punct de control al militarilor. Atunci s-a legat unul dintre ei de aparat: «Pentru ce faci poze? Să nu mai faci poze!» Păreau iritați, nu le plăcea că aveam aparat de fotografiat.

Știam pe cineva la muzeu, o doamnă, care avea un laborator foto. Prin ianuarie sau februarie 1990, i-am dat ei filmele să mi le dezvolpeze. Când le-am primit, mi-a spus că unul sau două s-au voalat. Țin minte că unul din filme era cu mai multe poze de la Librăria «Eminescu», iar altul cu mașina de pompieri arsă. Filmul acesta, cu mașina, a rămas, pe când filmul cu librăria s-a voalat. Am fost mirat când mi-a spus asta, pentru că le schimbasem cu grijă.³

În total trebuie să fi făcut vreo 10 filme. Numai cât am stat la Consiliul Județean am schimbat de trei ori filmul.

³ Ciudat este faptul că filmele 6x6, având o bandă neagră de hârtie, tocmai pentru a preveni intrarea luminii, în mod normal, nu se puteau voala decât la capete sau puțin pe margini, nu și la mijloc. Ca să se voaleze în întregime, ar fi trebuit ca filmul să fie derulat la lumină, ceea ce, evident, nu s-a întâmplat. Prin urmare, înclin să cred că trebuie căutată o altă explicație. (L.I.)

Fotografiasem doar pentru mine, fără nicio altă intenție. După negativele acelea, am făcut un rând de poze pentru mine, mici, dar nu din toate. Când am fotografiat, imaginile mă interesau doar din punct de vedere artistic, încercam să surprind anumite lucruri care aveau valoare psihologică, afectivă, vizavi de un eveniment. Nu mă interesa din punct de vedere documentar. Încercam, după simțul meu estetic, să surprind fizionomii interesante, din unghiuri deosebite. Până atunci nu făcusem multe fotografii, doar de familie. La Consiliul Județean am multe imagini cu grupuri din mulțime. Când am fotografiat scutierii, tot acolo, am încercat să prind și un afiș aflat în spatele lor, pe clădire. N-au reacționat că făceam poze la doi-trei metri de ei, poate pentru că erau mii de oameni acolo, în fața lor, poate erau uimiți de ceea ce se petrecea. Cine știe ce se întâmpla în sufletele lor, erau și ei oameni.

În prima parte a anului 1990, Constantin Duma mi-a spus că se va organiza o mare expoziție și că se strâng poze pentru ea. Când m-am dus la expoziție, am rămas surprins să văd că multe fotografii de ale mele erau mărite mult, față de celelalte, care erau în format mic. Și eu, care nu dădeam doi bani pe pozele mele! Apoi unii mi-au explicat că erau tehnic mai bune, pentru că am avut film lat. Țin minte o poză, care îmi plăcea mie mult, făcută în față, la Consiliul Județean: un tanc cu un ciorchine de oameni. Avea o atmosferă foarte faină – nu știai unde a fost făcută: în România, Polonia etc. – cu niște fizionomii expresive, universale. Era și un muncitor cu un chiștoc de țigară în colțul gurii. Imaginea aceasta se aseamănă cu multe altele, luate la evenimente excepționale, care fac să se transfigureze chipurile oamenilor, dându-le o emoție cu totul aparte. Asta mă interesa.

La un moment dat, n-aș putea să spun când, Duma mi-a zis că filmele alea sunt valoroase și nu e bine să fie păstrate oricum. Că ele trebuie ținute la o anumită temperatură și să i le dau lui, pentru că el știe mai bine cum să le păstreze. I le-am dat, trebuie să fi fost vreo 7-8 filme, și la el au rămas.

A mai fost o expoziție cu fotografii din Revoluție, la vila lui Ceaușescu, lângă Centrul Cultural Francez. Și acolo am văzut pozele mele, mărite foarte mult, la aproape doi metri. Apoi le-am văzut la Memorialul Revoluției. Nu știu cum de-au ajuns și aici acele imagini și nici cine le-a mărit. Eu eram liniștit că negativele mele sunt la Duma. Fiind ocupat, nu m-am mai gândit la ele. În urmă cu vreo doi ani am încercat să le recuperez, dar n-am reușit.”

(04.01.2012)

Dr. Gheorghe-Martin Copăceanu – medic stomatolog

„Am început să fotografiez la 15 ani. Tatăl meu fotografia, dar nu developea, ducea filmele la un atelier. Și mi-a zis: «Tu trebuie să înveți să fotografiezi și să developezi, iar pe urmă o să mă înveți și pe mine.» M-a dat pe mâna unui domn, care era fotograf al Muzeului Banatului, asta prin anii '60. El avea un laborator în Castelul Huniade, la etaj. A început prin a mă învăța cum se developează. El usca fotografiile pe niște sticle, nu avea aparat pentru așa ceva. Din păcate, multe fotografii se stricau, pentru că rămâneau lipite de sticlă. După aceea am aflat că sticla aceea trebuia foarte bine curățată, cu spirt și cu talc. El m-a luat prin deplasările sale. Am mers prin sate și am fotografiat portul popular al șvabilor, al sârbilor, al bulgarilor etc. Mergeam în zile de sărbătoare, când lumea se gătea. După o vreme, am început să lucrez singur. Atunci tatăl meu mi-a dat unul dintre aparatele lui.

În 1989 eram medic specialist, lucram la dispensarul de întreprindere al GIGCL. Tatăl meu, Martin Copăceanu, președintele Filialei Asociației Artiștilor Fotografi bănățeni, era pensionat, dar fusese reangajat la serviciul de urgență al Spitalului Județean. Pe atunci eram jucător și antrenor de tenis. În decembrie '89 am fost invitați la Reșița, de un fost elev de-al meu, Miclo Tiberiu, pentru o întâlnire bilaterală, cu juniori și copii.

Am plecat vineri, în data de 15 decembrie. Autobuzul nostru a pornit din centru și am mers pe la Maria, ca să ieșim spre Reșița. Când am ajuns la Maria, am văzut lume adunată în fața casei lui Tökés. Nu știam nimic despre ce era vorba acolo. Asta era pe la două sau trei

după-amiaza. Cu noi erau și câțiva șefi, printre care directorul de la tipografie și directorul PECOTIM-ului. Ei aveau copii la noi la tenis și intraseră și în conducerea asociației noastre sportive. Când am întrebat ce se petrece, directorul de la PECOTIM a spus: «Niște zurbagii fac aicea gălăgie, în legătură cu un preot nedisciplinat, dar o să-i punem noi la punct pe ăștia și o să liniștim toate treburile!» Se pare că el știa mai multe. Mi-am zis că așa o fi și nu m-am mai gândit la asta.

A doua zi, la Reșița, am fost ocupați cu meciurile. Seara, deodată, văd că șefii care erau cu noi au devenit foarte îngrijorați și agitați. Ce se întâmplă? La început n-au vrut să spună, apoi, la un moment dat, cineva a zis: «Te interesează ce-i în Timișoara? Au venit americanii ! Ia și dă un telefon la cineva din oraș!» «Faceți bancuri, ce americani au venit la Timișoara?» «Timișoara e sub asediu, se pușcă și se trage acolo ca la război!»

Aveam o colegă de facultate care locuia chiar în fața Operei, în blocul unde astăzi e McDonald's: doctorița Irina Nagy. Dau telefon și răspunde soțul. «Mihai, ce se întâmplă în Timișoara?» «George, tu vrei să auzi ce se întâmplă în Timișoara? Dacă vrei să știi ce-i în Timișoara, ascultă! Eu sunt acum sub geam. Pentru tine ridic telefonul, poate mă împușcă unul în mână! Au tras și în pereții casei noastre! Dar nu știu cine. Nu pot să spun cine în cine trage.» Într-adevăr, prin telefon am auzit răpăituri de automate. A fost o chestie extraordinară, eu, la Reșița, sâmbătă seara, auzeam împușcăturile de la Timișoara. Se trăgea masiv.

Din momentul acela, șefii noștri au devenit foarte taciturni, probabil simțeau că nu o să le fie bine. Și așa a și fost, cel de la PECOTIM a fost dat afară. După Revoluție i-am făcut și o judecată la Consiliul Județean, pentru că el vroia să rămână președintele secției de tenis a Consiliului Județean, lucru pe care noi, ceilalți, nu mai puteam să-l acceptăm, mai ales că el dorea să-l dărâme și pe Rusneac Ion, antrenor, care era un băiat deosebit, de treabă. Nu știu ce avea cu el.

A doua zi, duminică, era clar că întrecerea sportivă nu mai avea rost și nu mai putea continua. Am stat totuși acolo, pentru că la telefon ni s-a recomandat să nu ne întoarcem încă. Așa că am plecat luni dimineața.

De la marginea Timișoarei până în centru, am fost opriți la mai multe baraje ale militarilor. Când am văzut atâta armată, inclusiv blindate, ne-am speriat. Ne temeam să nu pornească de undeva rafale, noi având mașina plină cu copii. Interesant este că am fost dirijați chiar pe la Maria și prin centru, am trecut pe la Catedrală și «Capitol». Era plin de armată.

Ajuns acasă, m-am mirat că am văzut la mine pe stradă magazine sparte și am stat de vorbă cu șefa magazinului de la parterul casei în care locuiesc. «Nu știi ce a fost aicea? Vineri seara am venit la magazin și am stat înăuntru. Am văzut niște tipi îmbrăcați în negru, care au intrat în magazin, s-au uitat, n-au zis nimic și au plecat.» «Și nu v-au făcut nimic?» «Nu.» Întrebarea e ce căuta ea la magazin la ora aia?

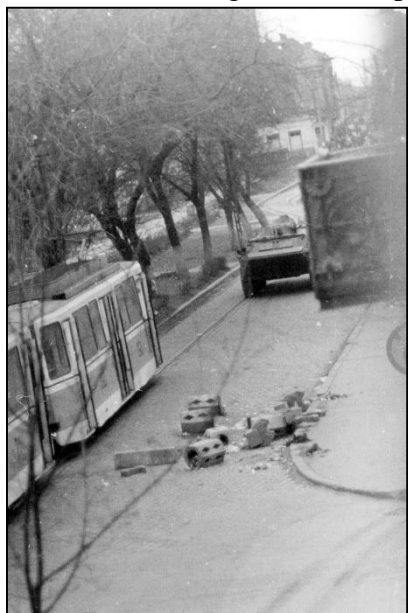
Într-una din zilele alea, am văzut pe cineva cu un aparat care filma magazinele distruse.

Aflu că au loc mișcări prin oraș, că lumea se agită. Am văzut o coloană la noi pe stradă, una la biserică, ducându-se spre gară. Am spus că vreau să merg și eu. Mama a început să plângă: «Nu ieși, că nu se știe ce se întâmplă!» La fel și tata: «Tata, tu ai fost în război?» «Am fost.» «Ai fost aproape de linia întâia, chirurg în acel spital, și puteai să fii oricând împușcat. Tu ai avut războiul tău, acesta de acum e războiul meu. Tu ai scăpat, o să scap și eu!» Am luat aparatul de fotografiat, aveam un Zorki 4, și am plecat. Am ieșit și mi-am zis să merg pe urmele coloanelor. Cineva mi-a spus: «Să nu te vadă ăștia cu aparatul, că e prăpăd!»

Când am ajuns pe la mijlocul străzii ce duce la gară, aproape de pod, pe neașteptate, văd mai întâi un camion și apoi un al doilea camion care mi-au atras atenția. De obicei, șoferii de camioane sunt relaxați, ăia păreau, dimpotrivă, foarte crispați pe volan și conduceau cu mare viteză. Erau camioane cu benă, iar deasupra aveau prelată neagră, iar dedesubt se observau niște forme, care mi s-au părut a fi forme umane. Cel de al doilea camion avea și o remorcă. Le-am

urmărit cu privirea și au luat-o spre Calea Șagului. Îmi pare rău că nu am făcut nicio poză, mi-a fost frică să scot aparatul.

Apoi am trecut pe la gară și am luat-o pe Republicii. Când m-am apropiat de centru, începuse mitingul și atunci am prins curaj și am făcut primele fotografii. Am prins momentul în care lumea a îngenuncheat spre Catedrală. Apăruseră drapelurile găurite.

În zilele acelea, luni, marți, mai umblau TAB-uri prin oraș. Eu eram pe geam și mă uitam. Am văzut apropiindu-se unul. Când a ajuns în dreptul casei noastre, o mână a ieșit din turelă și a aruncat ceva, în momentul acela am și sărit înapoi. Explozia petardei a făcut să se zguduie geamurile și cei din casă s-au speriat.

Miercuri, spre seară, au început împușcăturile și lumea din Piața Operei s-a ascuns. Eu am venit acasă și am început să dezvolt. După aceea le-am spus cunoscuților că am fotografii. Vineri, când au ajuns reporterii străini în oraș, am și fost rugat de trei jurnaliști, unul din Franța, unul din Belgia și unul nu mai știu de unde, să le dau niște poze. Cum o rupeam puțin în franceză, m-am înțeles cu ei. Au fost publicate, am primit și un album din Franța, cu una din pozele mele. Apoi am dat cuiva care trăia în SUA, unul Roman, câteva poze, printre care și cele cu Cimitirul Săracilor. Dar el le-a folosit contra celor susținute de noi, publicând un articol

într-o revistă a românilor din America, în care vorbea foarte urât despre Revoluție, spunând că ar fi fost făcută de niște oameni fără căpătâi, că ar fi fost o diversiune. După asta mi-a părut rău că am discutat cu acest individ.

Într-una din acele zile, după miercuri, într-o dimineață, eram la comisariat, în Piața Libertății, s-a anunțat că sunt niște mișcări diversioniste pe Str. Ialomița și erau pregătite niște TAB-uri cu militari pentru a merge într-acolo. Cum era plin de lume în piață, am strigat că vrem să mergem și noi și armata a acceptat și ne-am urcat pe TAB-uri, câte cinci, șase, șapte oameni stăteam călare deasupra și discutam între noi, ce facem dacă începe să se tragă. Eram tot timpul cu ochii pe găurile de la pivnițe, pentru că se putea trage de acolo. Așa am ajuns în fața Cimitirului Săracilor. Cineva a spus: «Au fost dezgropate niște cadavre.» Soldații au oprit TAB-ul, pentru că s-a produs un defect la motor și trebuiau să regleze ceva. I-am întrebat: «Am timp să mă duc să fotografiez în cimitir, că am auzit că sunt niște cadavre acolo.» «Ai timp, că nu plecăm fără tine!» Am intrat în cimitir și am văzut cadavrele întinse. Era și capela, unde zăcea un moș legat cu sârmă, pe o masă de piatră. Părea că fusese electrocutat, dar putea să fi fost ars cu o lampă oxiacetilenică, pentru că avea foarte multe urme de arsură rotundă, iar o electrocutare nu provoacă astfel de urme, ar fi rămas dungi sau crăpături în carne. Iar eu vedeam arsuri pe tot corpul și capul găurit! Se pare că, într-un final, i-au tras un glonț în cap ca să termine cu el. Am ieșit afară și am trecut peste orice reținere pe care o ai față de un cadavru... Era un tânăr cu părul roșu și cu pielea albă, parcă și acum îl văd, care nu avea niciun semn că ar fi stat multă vreme îngropat. Era alb complet, arăta foarte bine, de parcă murise doar cu câteva ore mai înainte. Eram surprins. M-am uitat la capul lui și am văzut niște pete de sânge. Fiind stomatolog, făcând și operații, mă interesează, în primul rând, capul. Atingându-l, am simțit discontinuitate, că se înfundă... M-am dus și la ceilalți, la fel erau. E clar că s-a tras. Majoritatea erau împușcați. Mai era și o femeie cu un copil, imaginea ei a provocat oroare când a fost publicată. La ea n-am putut să constat dacă a fost sau nu împușcată. Cu o zi înaintea mea, un doctor publicase în ziar că la Cimitirul Săracilor sunt cadavre cu urme de violență, dar el n-a specificat nimic în legătură cu împușcăturile în cap.

Am făcut un raport, l-am bătut la mașină, mi-aduc și acum aminte figura ofițerului care l-a primit: «Ce vrei dumneata?» «Vreau să depun o plângere în legătură cu morții din Cimitirul Săracilor.» În momentul acela s-a uitat la mine cu o privire ciudată. A luat hârtia și mi-a zis: «O s-o dau mai departe.» Am un tânăr, de-al meu, care Securitate, și era «Tu ești aicea? am depus o să nu-mi fac Procuratura toate filmele, cu în revoluție, împușcați la se va ști tot. Dar

În total, am făcut două-trei filme. Am pozat mult, dar nu le-am mărit decât pe cele mai valoroase, care au făcut parte și dintr-o expoziție, prima expoziție organizată după revoluție la sediul AAF, la Bastion.

În martie 1990 am plecat în Germania. Un prieten mi-a adus o invitație la un club din Regensburg, ca să joc tenis ca profesionist. Ocazia aceasta a venit la momentul potrivit, bănuiam că sunt urmărit, primisem și vreo două telefoane anonime în care mi s-a spus să fiu atent ce declar, pentru că unor persoane nu le place ce spun. Eu eram cam gură-spartă, pe unde am fost, am trântănit. Nu știu dacă amenințările erau reale sau nu. Uneori mi-e frică, dar sunt o fire impulsivă și, când îmi dau drumul la gură, nu mă mai oprește nimeni.

După vreo an de la Revoluție, m-am întors în țară și tatăl meu mi-a zis: «Am organizat o expoziție cu Revoluția, sunt și pozele tale, ai vrea să o duci în Germania?» Mi-a plăcut ideea, pentru că puteam arăta acolo ce s-a întâmplat aici la Revoluție. Cei din Regensburg au fost foarte interesați de propunerea mea și au organizat o expoziție foarte bună într-o clădire situată central. Au și înrămat lucrările, vreo 30, am și un caiet cu impresii. La un moment dat, a venit un individ îmbrăcat în negru, cu o privire ciudată, la vreo 45 de ani, care s-a învârtit și doar la urmă a venit să stea de vorbă cu mine. Mi-a zis să bag de seamă, că ceea ce am prezentat acolo sunt lucruri despre care s-ar putea dovedi că nu sunt adevărate. Astfel, am avut o amenințare chiar în cadrul expoziției. După aceea s-au apropiat de mine doi români care trăiau acolo în Regensburg, soț și soție, și mi-au zis: «Domnu' Copăceanu, ferește-te de acesta! Acesta face parte din gașca de nemernici care au dat cu bâtele la Târgu Mureș.»

(22.09.2010)

Lucian IONICĂ